

Dede Franciska

Séták a nagyvilágban

Az *Uj Idők* illusztrált utazási sorozata

„Olvasóinknak alkalmat adunk egy élvezetes, világkörüli sétára: egy kiváló tehetségű magyar művésznő lesz kalauzunk, az ő színes leírásai, szép reflexiói és sikerült fényképei híven tükrözik azt a gyönyörű panorámát, amelyet nagy útján látott, s amelyet költői lelkén átszűrve, e cikkeiben fest meg újra.”¹

E szavakkal indította meg 1903 decemberében új sorozatát az akkor már tizedik éve megjelenő, önmagát szépirodalmi, társadalmi és művészeti képes hetilapként meghatározó *Uj Idők*. Bár a folyóirat hangsúlyosan magyar szellemiségűnek vallotta magát (és ez tükröződött szépirodalmi kínálatában is), rendszeresen jelentetett meg különböző útirajzokat, utazási élménybeszámolókat is távoli tájakról, igaz, nagyrészt magyar szerzők tollából.

A *Séták a nagyvilágban* című sorozat, amelyre olykor rovatként is hivatkoztak, 1903 és 1933 között jelent meg, fénykora azonban az első másfél évtizedre esik. Ekkor látott napvilágot a sorozat közleményeinek közel 95%-a: 1918-ig az összesen százhuszonkét cikkből száztizenöt. A lapban a sorozaton kívül is adtak közre utazási tárgyú írásokat, sőt ezek egy része is a *Séták a nagyvilágban* szerzőinek tollából született, és olykor szervesen kapcsolódott az ott közzétett útirajzokhoz, így feltételezhető, hogy ezen írások egy része véletlenül maradt ki a rovatból.²

Összesen ötven szerző írt a sorozatba, közülük mindössze hatan külföldiek. A tőlük megjelent szövegek egy része akkoriban kiadott könyveikből való átvétel, néhányszor azonban nem jelezték sem a szöveg, sem a kép forrását, így csak feltételezhető, hogy pár további esetben is „kölcsonzésről” lehet szó. A külföldi szerzők mindannyian férfiak, és legtöbbjüket íróként (is) ismerte a közönség. Köztük a legtöbb szöveget a német Hans Heinz Ewerstől tette közzé a lap. Indiáról és Ceylonról szóló írásai egy részéhez tartoztak képek, néhány évvel később megjelent

¹ *Uj Idők* 1903. december 27. 607. Az idézeteket a mai akadémiai helyesírás szerinti átírásban adom meg, beleértve a központozás javítását is, a hosszabb idézeteket a bekezdések jelölése nélkül teszem közzé. A korabeli lapok, folyóiratok címét az eredeti helyesírással közlöm.

² Időközben egy új, sorozatnak tekinthető kezdeményezés is megindult 1925-től *Képek a nagyvilágból* címmel, amely azonban más jellegű közleményeket tartalmazott: egy-egy fényképet adtak közre hosszabb-rövidebb képaláírással.

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

cikkeihez azonban nem. A francia tengerésztiszt és író Pierre Lotitól mindössze négy szöveg olvasható a lapban (három illusztrációkkal jelent meg), és közöltek még írást a német Emil Ludwig, a dán Georg Brandes és az ír apától és görög anyától született, majd japán állampolgárrá lett Lafcadio Hearn tollából is (egyikhez sem csatoltak képet). Az osztrák Otto Caesar Artbauer szudáni beszámolóját nyolc saját felvétele kísérte. Két eset egyedinek tekinthető, amennyiben külföldön élő magyarok idegen nyelvű szövegéről van szó. Az arisztokrata utazó, Festetics Rudolf gróf franciául, míg a Berlinben élő Holitscher Artur németül írt, és akkoriban megjelent könyvéből tett közzé részleteket az *Uj Idők*. Egyik íráshoz sem csatoltak képet.

A magyar nyelven alkotó szerzők között találunk író, újságíró és műfordítót, művészt (Kilényi Gyula, Kémeri Nagy József) és művészettörténészt (Lyka Károly), orientalistát (Pröhle Vilmos) és földrajztudóst (Cholnoky Jenő), (volt) hajóorvost (Gáspár Ferenc, Lévai Ödön) és tengerésztisztet (Kompolthy Jób), katonát (Spaits Sándor) és mérnököt (Gellért Manó), valamint utazó és vadász földbirtokost (Vojnich Oszkár) is.³ A nők névsora jóval rövidebb: összesen heten írtak a rovatba, bár a sorozat legtöbb írását is egy hölgy jegyzi, a huszonnégy szöveget megjelentető író, újságíró Kozmutza Kornélné. Más hölgyek a férjük vagy a fivérük révén kerültek hosszabb-rövidebb időre külföldre, Mocsáry Béláné pedig a birtoka jövedelméből engedhette meg magának az utazást, a saját örömére.

Természetesen igen változatos a sorozat a tekintetben is, hogy valaki mennyi időt töltött az adott helyen, és milyen okból járt ott. Volt, aki ott élt, mint például az Argentínában letelepedett szobrászművész, Kilényi Gyula, vagy másfél évtizedet töltött az adott országban, mint a fivérét kísérő Anisits Izabella,⁴ más a munkája miatt járt idegen tájakon, és csak egy meghatározott ideig dolgozott az adott területen, mint a néhány évre Mexikóba került Zombory István⁵ vagy az Afrikában vasutat építő Gellért Manó,⁶ ismét más a saját akaratán kívül vetődött el egy-egy helyszínre, mint a hadifogoly Elek Vidor,⁷ és végül olyanok beszámolóit

³ A vadász és utazó neve a lapokban és könyvein 'Vojnich', máskor néha 'Vojnits' alakban szerepel.

⁴ Anisits Izabella: Séták a nagyvilágban. A paraguayi konyha. *Uj Idők* 1906. május 6. 446–447. Lásd még Nemes 1999.

⁵ Lásd Keller-Deák-Németh-Sebők-Suha 2019.

⁶ Lásd [N. n.] 1910: 9.

⁷ „Háromévi hadifogságom alatt Turkesztán és Szibéria számos hadifogolytáborában fordultam meg.” Elek 1918: 113. Köszönöm Kaba Eszternek, hogy felhívta a figyelmemet a cikke.

is közölték, akik megbízásból⁸ vagy a szenvedélyük miatt, saját örömeikre jártak a nagyvilágban. Volt, aki többször is írt a sorozatba, és több helyet, országot is bemutatott, más ugyanarról a helyszínről küldött több beszámolót, és olyan szerzőt is találunk, aki csak egyszer írt. Arra is van példa, hogy ugyanarról a helyszínről többen is írtak. A sorozat szövegei olykor az eseményekhez közeli időpontban jelentek meg, máskor azonban a szerző hazatérése után adtak közre beszámolót az utazásról.

1. kép. Hajnali fürdő a havas hegyek meleg forrásában

Forrás: *Uj Idők* 1918. augusztus 11. 120.

A legtöbb szöveg Indiáról szól, de többször írtak Japán, Mexikó, Egyiptom és Paraguay egyes részeiről, az ott élők életmódjáról is.⁹ A szerzők különböző okból vetették papírra az élményeiket. Többen íróként örökítették meg tapasztalataikat, más a saját örömeire írt, és volt, akit mások példája buzdított erre.

⁸ Lásd Guillaume Métayer megállapítását, amely szerint Kozmutza Kornélné távol-keleti utazásairól az *Uj Idők*nek küldött tudósításait a kultuszminisztérium finanszírozta, cserébe budapesti közgyűjteményekbe szerzendő egzotikus tárgyakért. Métayer 2022: 28. Állami ösztöndíjas művészi tanulmányútra utal Dénes 1927: 9.

⁹ A legtöbb érintett terület ekkor valamilyen gyarmatbirodalomhoz tartozott.

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

„Amióta itt élek – s van annak már néhány esztendeje –, szabadságidőmet mindig arra használom, hogy bejárom az angol Indiának legszebb részeit, s a fotográfáló gépem elé szólítom azt, ami leköti érdeklődésemet. [...] Nemrég a kezembe akadt az *Uj Idők*nek néhány száma, egy szintén itt élő magyar családnál, és kedves meglepetésemre szolgál, hogy azokban leírásokat és képeket találtam India olyan részeiből, amelyeket én is bejártam. Mallerné Balthazar Lujza asszony cikkeit és férjének fölvételeit értem. Ez a »találkozás«, messze a hazától, sarkalta az én ambíciómat, és azzal a kéréssel fordulok a szerkesztőséghez, hogy fogadjon engem is azzal a jóindulattal, amellyel a nagyvilágban »sétáló« magyarok útleírásait eddig is látta. Nem lehet céлом Indiát fölfedezni a magyar olvasóközönség számára, már csak azért sem, mivelhogy jóval előttem mások, s bizonyára hivatottabbak, fölfedezték. Író sem vagyok, s nincs nekem megadva az a tehetség, hogy színes tájleírásokat fűzzek egyszerű fölvételeimhez. Beérem tehát azzal, hogy magyarázatot írok az egyes képekhez, és a többit az olvasó fantáziájára bízom.”¹⁰

Vojnich Oszkár, az egyik kötetében megfogalmazottak szerint, azért vetette papírra a tapasztalatait, hogy „a bejárt vidékeken való utazás esetére némi útbaigazítással” szolgáljon,¹¹ Mocsáry Béláné pedig mások szórakoztatására (és jótékony céllal) kezdte leírni élményeit,¹² amit később az *Uj Idők*ben is folytatott. Szintén nem tartozott a hivatásos írók sorába Kompolthy Jób hajóskapitány, aki saját bevallása szerint egészen más okból ragadott tollat, hogy megörökítse utazásait.

„Hajózási szempontból eddigelé nem jelent meg még angol nyelven sem forrásmű az egész Yang-tze-kiangról, s így amikor Chingkiangból elindultam hosszú utamra, elhatároztam, hogy naplót vezetek arról, s minden nevezetesebb pontról fényképfelvételeket csinálok. A jó Isten s a jó szerencse velem volt a keserves út végéig. A munka is elkészült, s ím, néhány szemelvényt előre is hazaküldök ebből.”¹³

Az utazásoknak a könyvek és cikkek mellett esetenként egyéb kézzelfogható eredménye is volt. Többen érkeztek haza különböző gyűjtésekkel. Kozmutza Kornél né képet is közzétett egy régi japán hordozószékről, amelyet Tokióban a Ma-

¹⁰ H. F. B.: Séták a nagyvilágban. Levél Indiából. *Uj Idők* 1905. július 2. 8-10, idézett rész: 8.

¹¹ Vojnich 1908: 3.

¹² Mocsáry 1899: 3.

¹³ Kompolthy Jób: Séták a nagyvilágban. A Yang-tze-kiang örvényein. *Uj Idők* 1906. augusztus 26. 541-544, idézett rész: 541. A kötetet lásd Kompolthy 1910. Yang-tze-kiang: Jangce; Chingkiang: Chinkiang, Zhenjiang.

gyar Nemzeti Múzeum számára megvásárolt,¹⁴ Vojnich Oszkár egy majmot lőtt, amelyet szintén a Nemzeti Múzeumnak szánt, de amely „rossz korban [karban] érkezett haza”,¹⁵ és Jósa Jolán is utalt rá, hogy a „Magyar Nemzeti Múzeumnak is gyűjtöget[ett] tücsköket, bogarakat”.¹⁶ Többen fényképeket (is) küldtek és hoztak haza, néhányuk felvételei közgyűjteményekbe kerültek.

A sorozat közleményeinek mintegy 70%-át kíséri egy vagy több kép, legtöbbször fotográfia. Különösen az első évekre jellemző, hogy egy-egy közleményhez több, olykor öt-hat felvételt is csatoltak. Az illusztrációk egy része egyáltalán nem vagy csak lazán (képaláírásokkal) kapcsolódott a szöveghez, máskor szorosabban: hol a képek illusztrálták a szöveget, hol a szöveg magyarázta a képeket. Bár az előbbi sokkal többször fordult elő, ez utóbbira is van példa a már említett H. F. B. névjegyű szerző tollából.

2. kép. Átkelés a Sutlej-folyón
Forrás: *Uj Idők* 1905. július 2. 9.

- ¹⁴ Kozmutzáné: Séták a nagyvilágban. A japáni Ádám és Éva. *Uj Idők* 1904. március 27. 291–293, kép: 293. A szerző, aki eredetileg festőnek készült, selyemre festett akvarellekről is készített másolatokat, és az ezekről készült képeket is közzétették a lapban. Kozmutza Kornélné: Séták a nagyvilágban. A japániak művészetéről. *Uj Idők* 1904. július 24. 80–83, kép: 81.
- ¹⁵ Vojnich Oszkár: Séták a nagyvilágban. Sumatra szigetén. *Uj Idők* 1913. április 6. 382, 384, idézett rész: 382. Róla többen is megírták, hogy tróféáit, néprajzi gyűjtéseit közgyűjteményeknek adta: Székely 1980: 48–58, Varga 1999: 90, Lelbach 2009: 169–178, dr. Papp 2014: 18–19. és 106–111.
- ¹⁶ V. Jósa Jolán: Séták a nagyvilágban. A Mbocayá. *Uj Idők* 1933. Pünkösöd 718–719, idézett rész: 718. „[...] preparátori képzésen vett részt, gyűjtést vállalt a Magyar Nemzeti Múzeum állattára számára, hét láda anyagot hozott haza.” Vas 2018 (2015).

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

„Van azonban a folyamon való átkelésnek még egy harmadik módja is, amely a következő képen látható. Massaghsnak¹⁷ nevezik az azon látható vízi járművet, és bivalybőrből készül. Az utas keresztben ránehezedik a csolnakvezető hátára, az utóbbi a felfújtt bivalybőrön foglal helyet és egy másfél méter hosszúságú evezővel szeli a hullámokat. Ha gyorsabban akar haladni, a két lábával is evez, s arra szolgál a kivágás a bivalybőrtömlőnek a két oldalán. Leginkább akkor használják az átkelésnek ezt a módját, amikor kevés víz van a folyam medrében, és hullámai nem zajognak.”¹⁸

A szövegeket kísérő illusztrációkat különböző módon szerezték be a szerzők. Mocsáry Béláné egyik cikkéből indirekt módon kiderül, hogy nemegyszer vásárolták a képeket, bár épp az adott felvételt Kolumbusz síremlékéről ő maga készítette.

„A templom belsejét az emlékkővel együtt lefényképeztem, mivelhogy ezt a fényképet nem kapni, azzal a megokolással, hogy Kolumbusz már oly régen meghalt, ki törődne ma már vele! Egyszóval, Kolumbusz azon a földön, amelynek úgyszólván második megteremtője volt – kiment a divatból. A papok azonban jó szemmel nézték munkámat.”¹⁹

Kozmutza Kornélné élménybeszámolójából arra derül fény, hogy olykor ajándékba is kaptak fényképet az utazók: „Amikor pedig elbúcsúztunk páratlanul figyelmes és előzékeny házigazdánktól, a szép maláj trónörököstől, egy nagy csokor orchideát és néhány, az Istana [palota] belsejét ábrázoló fényképet kaptam kirándulásunk emlékére.”²⁰ A képek egy további részét nagy valószínűséggel a szerkesztőség vette át máshonnan (bár nem tüntették fel a forrást), a fotográfiák egy jelentős hányadát pedig maga a szerző (vagy hozzátartozója) készítette. (A Mallerné Balthazar Lujza írásait kísérő képeket a férje készítette, a H. F. B. névjelzésű szerző írásához csatolt felvételeket pedig, legalábbis részben, a felesége.) A könnyen kezelhető, utazáskor is kényelmesen használható fényképezőgépek ekkor már széles körben hozzáférhetőek voltak, és az amatőr fényképészek ekkoriban sokszor már az előhívással sem kellett bajlódni. Az *Uj Idők* elvárása, a lapban megjelent többi amatőr képhez hasonlóan, annyi lehetett, hogy a felvétel reprodukálható legyen.²¹

¹⁷ Másutt masaghsnak írta.

¹⁸ H. F. B.: Séták a nagyvilágban. Levél Indiából. *Uj Idők* 1905. július 2. 8-10, idézett rész, 9.

¹⁹ Özv. Mocsáry Béláné Fáy Mária: Séták a nagyvilágban. Havannában. *Uj Idők* 1905. január 8. 36-38, idézett rész: 37.

²⁰ Kozmutza Kornélné: Séták a nagyvilágban. Látogatás a dzsehoi szultánnál. *Uj Idők* 1906. március 4. 228-230, idézett rész: 230.

²¹ A lap gyakorlatának megfelelően ezeket a fotográfiákat amatőr fényképeknek nevezem. (A

Az évek során ritka, hogy ugyanazt a képet többször is közzétették,²² és a szerzők önálló köteteiben is általában más fényképek jelentek meg.²³ Az illusztrációk elhelyezése is változatos: találunk szövegközi képeket, olykor a szövegtől távolabb, akár néhány oldallal előtte vagy mögötte is, de arra is van példa, hogy egy külön oldalra rendezték a cikkhez tartozó illusztrációkat. Végül érdemes megemlíteni azokat a kérdéseket, amelyekre (egyelőre) nem adható válasz: vajon az összes elküldött kép felhasználta a szerkesztőség? Ha nem, akkor ki döntött – és mi alapján – arról, hogy melyik kép kerül be, és melyik marad ki? Ki határozta meg a kép helyét? Vajon az egyes képeket eredeti méretben látjuk, vagy egy képkivágatot tettek közzé?²⁴

A sorozat illusztrációinak legnagyobb része fénykép, mindössze egyetlen cikkhez tartozik három rajz.²⁵ A fotográfiák között (legyen szó amatőr vagy professzionális felvételtől) találunk portrét és csoportképet,²⁶ tárgyfotót, tájképet, város-, utca- és épületképet, életképet, valamilyen eseményt megörökítő pillanatképet egyaránt.

Ez a sokszínűség a közlemények (képek és szövegek) tematikájában is megnyilvánul, akár úgy is, hogy egy cikkben belül több téma is érvényesül. Találunk földrajzi jellegű írásokat természeti képződményekről, éghajlatról, növény- és állatvilágról, különböző tájakról, történelmi és vallási szövegeket és képeket régmúlt időről, romokról és műemlékekről, imahelyekről, különböző művészi alkotásokról. Vannak közlemények az épített környezetről, legyen szó városokról, utcákról vagy egyes épületekről, más cikkek a különböző népcsoportokat, etnikumokat, megint mások a különböző életmódokat, életformákat és foglalkozásokat ismertetik. Önálló csoportot alkotnak a mindennapi életet bemutató szövegrészletek és képek, amelyek a nyelvről és nyelvhasználatról, különböző sajátosságokról, az öltözetéről, a lakásról, a közlekedésről, a konyháról és étkezésről, hiedelmekről és szokásokról, a szórakozásról szólnak. Itt említhető, hogy mind a helyiek, mind a gyarmatosítók életébe kap(hat)ott némi betekintést az olvasó, csakúgy, mint a luxusba és a legmélyebb nyomorba is (bár egyik esetben sem feltétlenül ugyanazon

szakirodalom az amatőr és a privát fényképezőket többek között az előhívás alapján különbözteti meg. Lásd Stemler 2009: 101.)

²² Babarczyné két cikkét illusztrálták néhány év eltéréssel ugyanazzal a képpel: *Uj Idők* 1911. november 19. 481–483, kép: 482. és *Uj Idők* 1918. december 22. 507–509, kép: 508.

²³ Olykor előfordul ugyanaz a kép is, de eltérő címmel. Lásd V [Vojnich Oszkár]: Séták a nagyvilágban. A Vesuvio. *Uj Idők* 1906. április 8. 345–346, képek: 344. Két felvétel kötetben is megjelent, részben más címmel: Vojnich 1906: 7. és 15.

²⁴ Néhány esetben ugyanolyan a kivágat a cikkben és a kötetekben, máskor kismértékben eltér az *Uj Idők*-ben közzétettől.

²⁵ Lendvai Károly: Séták a nagyvilágban. A Villa d'Este. *Uj Idők* 1906. szeptember 9. 251–253.

²⁶ Ezek között műtermi felvétel is van.

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

cikken belül és nem feltétlenül ugyanazon szerző tollából). Végül egyes eseményeket is megörökítettek a sorozatban: rendkívüli történeteket, katasztrófát, balesetet vagy éppen valamilyen ünnepet, vadászatot, kirándulást.

3. kép. Kolduló dervis Teheránban

Forrás: *Uj Idők* 1905. október 1. 319.

A képek önmagukban is jól tükrözik a tematikai sokféleséget. Példaként említhetők Cholnoky Jenő felvételei a Yellowstone Nemzeti Parkról, de láthattak az olvasók fényképet Zambézi vízeséseiről és mexikói óriáskaktuszokról, Pompei egyik utcájáról és egy biszkrai mecset romjairól vagy éppen V. Iván cár koronájáról, látképet Buenos Airesről, utcaképet Tokió külvárosáról és felvételt japán reklámtáblákról, fotót a westminsteri herceg palotájáról vagy egy floridai melegített tengeri fürdőről, csoportképet, portrét és pillanatképet indiánokról, egy szárd asszonyról és gyermekéről, bakui férfiakról és egy jávai főúri jegyespárról, a harctérről visszatérő hererókról, indiai kötőrőről, holland gyarmati katonákról, amerikai cowboyokról, Port Said-i matrózokról és teheráni ópiumszívókról. Képen is láthatták, hogyan készül a paraguayi kukoricaliszt, hogyan főznek burgonyát a maori asszonyok a forró vizű forrásokban Új-Zélandon, és hogyan űzik el a kole-rát Kínában bálványokkal. Vojnovich Oszkár a füstölgő Vezúvról is küldött fényképeket, és jelent meg a lapban kép egy chicagói repülőversenyen szerencsétlenül járt repülőgépről, a bakui forradalmi népgyűlésről és tigrisvadászatról is.²⁷ Már

²⁷ A hivatkozott képek az *Uj Idők*ben a felsorolás sorrendjében: 1913. augusztus 31.; 1906. már-

ebből a rövid felsorolásból is látható, hogy az utazás vagy külföldi tartózkodás oka és célja szerint nemcsak sokféle lehetett, hanem olykor veszélyekkel is járhatott.

„Belefényképeztem [a Vezúv kráterébe], de sajnos füstnél egyebet meg nem örökíthettem gépem segítségével. S nem is volt idő, hogy kedvezőbb alkalomra várjak, mert vezetőim sürgették, hogy térjünk vissza, nehogy utolérjen egy eltévedő kődarab. Vártam aztán egy ideig a szél fordulását, de eredmény nélkül. Amint azonban leszállottam a hegycsúcsról, észrevettem, hogy a bennünket megzavaró párák csak néhány méternyi magasban úsztak s így, a nagyobb távolságból lekaptam a kitörés képét. [...] Március 17-én és 18-án, verőfényes időben órákon át élvezhettem a Vesuvio hatalmas játékát. A biztos veszedelem körén kívül állottam, körülbelül százhetven-száznyolcvan méternyire magától a krátertől, mégis néhányszor keresztútúba jutottam. Egy jókora csomó lávát alig négylépésnyire tőlem dobott a kitörés ereje...”²⁸

Máskor a szerző, épp ellenkezőleg, azon csodálkozott, hogy vajon miért óvták őt annyira az utazástól. Mallerné Balthazár Lujza régi vágya volt egy himalájai kirándulás, amelyről beszámolójában feljegyezte, hogy sem veszélyesnek, sem fáradtságosnak nem találta.

„A Himalája vadonjában még híréből sem ismerik a kényelmes megszállóhelyet, az utak – ha ugyan a meredek, keskeny ösvények annak nevezhetők – annyira rosszak, hogy még az öszvérnek is lehetetlen a járás; miért is a közlekedés dandykben történik, amelyeket a hegyi lakók a vállukon cipelnek. [...] Még egy óráig sem voltunk útban, hirtelen egy nagy zökkenés és én az út közepén hevertem. A dandyt és a rúdját összekötő bőrszík elszakadt és én lepottyantam. [...] Az egész kirándulás nem volt veszélyes, sem pedig fáradtságos, s nem értem miért óvtak annyira tőle. A legkomikusabb a dologban, hogy egyetlen vadállatot sem láttunk, még kevésbé lőttünk az egész idő alatt, s mégis oly hírre tettem szert, hogy az emberek mint bátor vadásznőre ujjal mutogattak rám az utcán.”²⁹

cus 18.; 1918. május 5.; 1906. április 8.; 1909. március 21.; 1906. február 4.; 1910. július 31.; 1904. február 28.; 1904. február 14.; 1910. május 22.; 1905. május 7.; 1912. augusztus 25.; 1918. augusztus 11.; 1905. július 30.; 1913. február 9.; 1906. december 9.; 1916. április 30.; 1913. május 25.; 1910. szeptember 25.; 1907. július 21.; 1905. október 1.; 1906. május 6.; 1933. június 18.; 1906. december 23.; 1906. április 8.; 1911. szeptember 10.; 1905. július 30. és 1912. december 15.

²⁸ V [Vojnich Oszkár], *Séták a nagyvilágban. A Vesuvio...*, 346.

²⁹ Mallerné Balthazár Lujza: *Séták a nagyvilágban. A Himalája hegyei között. Uj Idők* 1905. január 22. 77-78, idézett rész: 77.

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

4. kép. A kampanyk „dandy”-ben fölviszik a szerzőnőt a hegyre

Maller Tivadar amatőr fényképe

Forrás: *Uj Idők* 1905. január 22. 74.

Az útleírások, sorozatban megjelent szövegek stílusa igényes, olvasmányos, olykor humoros. A szerzők nemegyszer az utazás körülményeiről, útítársaikról, benyomásaikról, tapasztalataikról, érzelmeikről is írtak, legtöbbször tehát nem tárgyilagos úti beszámolókról van szó, sokkal inkább személyes élményekről, amelyek sokszor a képeken is tükröződnek (természetesen elsősorban a szerzők vagy családtagjaik által készített amatőr felvételeken).

Bár a szövegek és képek tematikájuk szerint is sokfélék, és olykor csak egy-egy rövidebb útról tájékoztatnak, a szerzők egy része hosszabb időt, olykor éveket töltött távol, és nemcsak különböző természeti vagy történelmi szempontból érdekes helyszíneket látogatott meg, hanem a helyiek életét is törekedett – legalább részben – megismerni. Többen is készítettek felvételeket az ott élőkről, néhányan pedig – bár kívülállók és idegenek voltak – olykor személyes kapcsolatot is kialakítottak velük, amire egyszer-egyszer a szövegekben és a képekben is utalnak. Kozmutza Kornélnét például nemcsak japán barátnői társaságában örökítették meg,³⁰ hanem arról is beszámolt, hogy a cseresznyevirág ünnepén egy japán család társaságában költötte el az ebédet.³¹

³⁰ Kozmutzáné: *Séták a nagyvilágban. A japáni...*, kép: 293.

³¹ Kozmutza Kornélné: *Séták a nagyvilágban. Virágünnep virágos országban. Uj Idők* 9. május

5. kép. A szerző és japáni barátnői

Forrás: *Uj Idők* 1904. március 27. 293.

Bár a sorozat, jellegéből fakadóan, idegen, (részben) ismeretlen világokat mutatott be, nemegyszer magyar vonatkozásokat is találhatott a cikkekben az olvasó. Jó példa lehet erre Girardi István szentföldi (zarándok)útja, aki a jeruzsálemi Miatyánk-templomban, ahol az Úr imája harminckét nyelven olvasható, a magyar nyelvű tábla előtt készített fényképet küldte el a lapnak.³² A leírásokból az is kiderül, hogy az utazók nemegyszer kapcsolatban álltak a helyi osztrák–magyar konzulátussal is. Több írásban szerepel nem is annyira bújtatott reklám a lapra vagy a szerkesztőre nézve is, hiszen volt szerző, aki nem felejtette el megemlíteni, hogy egy indiai magyar családnál az *Uj Időket* olvashatta.³³

Végezetül érdemes kitérni rá, hogy a szerzők nemegyszer leírták egy-egy fénykép megszerzésének vagy készítésének pillanatát is. Különösen érdekes, amikor saját felvételeik elkészítésének nehézségeit vagy éppen egyszerű voltát osztották meg az olvasókkal, és ezzel együtt a helyiek – és a megörökítettek vagy megörökítendőek – fényképezéshez való viszonyát is bemutatták.

17. 441–442.

³² Vagy azt csatolták a szöveghez. Girardi István: Séták a nagyvilágban. Palesztinából. *Uj Idők* 1906. április 15. 370–371, kép: 371.

³³ Lásd 10. sz. jegyzet.

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

Rögtön a sorozat első cikkében szó esik a fényképezésről és arról, hogy a szerző, Kozmutza Kornélné egy hindu temetésnél engedélyt kapott, hogy „tisztas távolból” kísérhesse őket, az „ördög masináját” azonban nem irányíthatta sem a halottra, sem az őt kísérő menetre.³⁴ Néhány évvel később Kompolthy Jób is megörökített egy érdekes epizódot, ő a fotografiától való félelemről. Amikor a kínai járvány idején egy házaló patikus megpróbálta rászedni az egyik csodaszerével, a hajóskapitány kijelentette, hogy ezért büntetésből lefényképezi.

„Rettenetesen megijedt, amikor részegeztem a kodakot. Ingyen kínált »krakker«-t (tűzijáték-béka), amivel a rossz szellemeket el lehet hessegetni, altató ópium-hasist, poloskairtót és oly bűzös szúnyogkergetőt, hogy még Zacherl János³⁵ is megkergült volna. Mihasztalan. Visszarendeltem az asztalához. Végre is úgy segített magán a patikus, hogy kezeivel befogta az arcát, hogy minél kevesebb jusson a kodakba.”³⁶

6. kép. Az utcai házaló-patikus [Kompolthy Jób amatőr fényképe]

Forrás: *Uj Idők* 1906. december 23. 639.

³⁴ Kozmutzáné: Séták a nagyvilágban. Hindu temetés. *Uj Idők* 1903. december 27. 607–609.

³⁵ Zacherl János a Zacherlin rovarirtószer feltalálója.

³⁶ Kompolthy Jób: Séták a nagyvilágban. Kolera-üzés bálványokkal. *Uj idők* 1906. december 23. 640–641, idézett rész: 640.

Sokkal segítőkészebbnek bizonyultak a havannai villamosvezetők, akikről Mocsáry Béláné feljegyezte, hogy „spanyol létükre, szintén előzékenyek, többször a kocsit is megállították kedv[é]ért, ha fényképezni akart[...].”³⁷ Kozmutza Kornélné is megtapasztalta a helyiek kedvességét, amikor a dzsehoi (Johor) szultán trónkövetőjénél tett látogatás alkalmával a konzul közbenjárására lefényképezhetette a házigazdáját,³⁸ Spaits Sándornak pedig Teheránban egyik asztaltársnője segítségével sikerült bejutnia egy szőnyegszövő műhelybe, ahol „néhány feltűnő szépségű fiatal perzsa nő arcát látha[tta]”. Bár a cikk nem említi, és a kép forrását sem adják meg, elképzelhető, hogy a szerző készítette ekkor azt a felvételt, amelyen a szőnyegszövő nők láthatók munka közben (más cikkeihez az ő amatőr fényképeit csatolták).³⁹ Végül arra is találni példát a leírások között, hogy a helyiek szerepelni kívántak a felvételen. Mallerné örökített meg egy hasonló pillanatot férje fotózásáról, és bár az akkor készült fényképet nem közölte az *Uj Idők*, a felvétel készítéséről szóló szövegrészt érdemes idézni.

„Jeypore [Dzsaiapur] egyik legélénkebb utcáján érdekes hindu templomot akartunk lefényképezni. De alighogy felállítottuk a fényképező készüléket, néhány száz emberből álló tömeg vett körül. Nagy nehezen magyarázta meg a férjem, hogy ha a képen akarnak lenni, álljanak a gép mögé. Erre nagy rohanás és tolongás, a következő pillanatban egy nyomás a gumilabdán, s készen volt a kép. Örömríadal követte befejezett munkánkat, s minden oldalról körülvettek, hogy a képet láthassák. Azzal az ígérettel szabadultunk meg, hogy »majd holnap«, de egynehány ravaszdi nem hitt a biztatásban s még vagy fél mérföldnyit szaladt kocsink után.”⁴⁰

Az *Uj Idők* utazási sorozata távoli tájakra, ismeretlen-ismerős világokba kalauzolta el a közönséget: a cikkek írásban és képben is sok mindent bemutattak az idegen országokról és lakóikról, a korabeli utazási lehetőségekről és az utazóközönségről, a gyarmatok világáról és a helyiek és őslakosok életmódjáról. A szövegek és fotográfiák azonban emellett magukról a szerzőkről is árulkodnak: nemcsak arról, hogy hol jártak és mit láttak, hanem az utazáshoz, a megismert személyekhez, a különböző helyzetekhez való viszonyulásaikról, személyes ta-

³⁷ Mocsáry, *Séták a nagyvilágban. Havannában...*, 37.

³⁸ Kozmutza: *Séták a nagyvilágban. Látogatás...*, 30.

³⁹ Spaits Sándor: *Séták a nagyvilágban. Teherán. Uj Idők* 1905. október 1. 319–321., idézett rész: 320.

⁴⁰ Mallerné Balthazar Lujza: *Séták a nagyvilágban. Indiában. Uj Idők* 1905. április 23. 389–391, idézett rész: 390.

II. SAJTÓILLUSZTRÁCIÓK

pasztalataikról, benyomásaikról, érzéseikről is. A *Séták a nagyvilágban*-sorozat az úti beszámolókon keresztül azt is megmutatja, hogy mit tartottak fontosnak bemutatni maguk a szerzők, mit tartott fontosnak bemutatni a lap, és hogy mit tudhatott meg a cikkeken és képeken keresztül az olvasóközönség.

Források

Új Idők, 1894–1933.

Felhasznált irodalom

- [N. n.] 1910: Magyar technikus kiküldetése. *Budapesti Hirlap* 1910. július 9. 9.
- Dénes Zsófia 1927: Egy magyar író nő világsikere 1000 dollár előleg – egy kéziratra Bölöni Györgyné könyve Anatole France-ról. *Színházi Élet* 1927. 2. sz. 8–9.
- Elek Vidor 1918: Szellemi élet orosz fogságban. (Szemlék és jegyzetek.) *Huszedik Század* 1918/II (július–december) 112–120.
- Keller-Deák Kristóf – Németh Gergely – Sebők Máté – Suha György 2019: Egy konzul családtörténete: a budapesti salvadori misszió. *Közelítések: negyedéves, internetes folyóirat* 3–4. 157–164. DOI: 10.25116/kozelitesek 2019.3-4.9 – utolsó letöltés: 2023. augusztus 7.
- Kompóthy Jób 1910: *Dzsung-hajóval Khinán keresztül*. Budapest.
- Lelbach Gyula 2009: *A világhíró földesúr. Vojnits Oszkár élete és vadászalandjai*. Budapest.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1000–1900*. Budapest.
- Szinnyei József 1891–1914: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest.
- Métayer, Guillaume 2022: Une Hongroise francophone dans l'ombre des grands hommes: Itóka Bölöni (1873–1951). *Francofonia. Studi e ricerche sulle letterature di lingua francese* (83.) automne 25–39.
- Mocsáry Béláné Fáy Mária 1899: *India és Ceylon. Utí jegyzetek*. Budapest.
- Nemes Lajos 1999: Anisits János Dániel emlékére. Adalékok Anisits János Dániel életrajzához. *Debreceni Pozsgás-Tár: ismeretterjesztő folyóirat* (különszám).
- Papp Árpád, dr. (szerk.) 2014: *Vojnich Oszkár 1864–1914*. Szabadka.
- Stemlerné Balog Ilona 2009: *Történelem és fotográfia*. Budapest.
- Székely Tibor 1980: *A világhíró vadász. (Vojnich Oszkár élete és munkássága)*. (Életjel Miniaturák 34.) Szabadka.
- Varga Judit 1999: Vojnich Oszkár fényképei a századforduló világából. A Spitzbergáktól a kelet-indiai szigetekig. *Fotóművészet* (42.) 1–2. 87–90.

Vas János 2018 (2015): Egy méltatlanul elfeledett nyíregyházi írónő. *Nyíregyházi Városvédő Egyesület*. <https://nyirvave.hu/index.php/olvaso/812-egy-meltatlanul-elfeledett-nyiregyhazi-iron> – utolsó letöltés: 2023. augusztus 7.

Király István – Szerdahelyi István (szerk.) 1970–1995: *Világirodalmi lexikon*. Budapest.

Vojnich Oszkár 1906: *A Vesuvion. Napló-jegyzetek*. Budapest.

Vojnich Oszkár 1908: *A Csendes-óceán szigetvilága. Úti jegyzetek*. Budapest.